

Mesikämmen Lammasjärven kalliomaalauksilla

Suomen eteläisimmän kalliomaalauksen Pohjan Lammasjärvellä Raaseporissa löysi muusikko Sami Wirkkala suppilautaillessaan järvellä elokuussa 2016. Ensimmäisenä huomion kiinnitti suurinenäinen, punertava ukon profiili ylhäällä kalliossa (kuva 1). Se osuu monen muunkin silmään kaakosta päin kalliota lähestyttäessä. Samin ystävä teki maalauksesta ilmoituksen maakuntamuseoon, mutta sähköposti katosi jonnekin virastojen eetteriin. Suomen ensimmäisen kalliomaalauksen löysi säveltäjä Jean Sibelius vuonna 1911 Kirkkonummen Vitträskistä. Sibeliuksen puhelinsoitosta tehty muistiinpano unohtui Museoviraston edeltäjän laatikoihin kuudeksi vuodeksi kunnes arkeologi Aarne Europaeus kävi virallisesti toteamassa maalauksen aidoksi.

Kuva 1: Ukon profiili kallion kaakkoissivulla.

Samassa kylässä asuneena tunsin Samin kumppanin Annen, joka oli käynyt maalauksilla ja sattui mainitsemaan asiasta seuraavana kesänä. Viikon päästä olimmekin jo maalauksilla yhdessä: Anne sulavasti suppilaudalla (kuva 3) ja minä kotirannasta napatulla lasten kumiveneellä pyörien. Matkaa rannasta oli reilut 100 metriä, joten soutelu kevyemmilläkin varusteilla onnistui tyynessä poutasäässä.

Maalauspaikka löytyikin heti kallion kulman takaa (kuva 2). Musta ja valkoinen valuma vuorottelivat hieman koverassa, sileässä kallion pinnassa, josta erottui punertavat, kallion halkeamista muodostuvat suuret kasvot. Lähemmäksi soutuessamme kallioista erottui selvästi kaksi punaista, maalattua hirvieläintä sekä joukko muita maalausjälkiä. Lahti on Natura -aluetta, eikä

Kuva 2: Lammasjärven maalaus kallio

siellä ole sen enempää mökkejä kuin muita kulkijoitakaan, sillä järvelle ei pääse kuin ehkä juuri kanootilla ja järvellä on lisäksi moottorivenekiello. Maalaukset väreineen heijastuivat veteen, ja kallio toisti jopa hiljaisen puheemme houkutellen meitä kokeilemaan laulua, jonka kaiku tai oikeammin jälkikaiunta lumosi kuulijan. Oli kuin olisimme astuneet toiseen maailmaan.

Sähköposti Museovirastoon Helena Taskiselle meni tällä kertaa oikealle henkilölle, ja vielä samana syksynä Museovirasto kävi yhdessä Länsi-Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakuntamuseoiden edustajien kanssa ihastelemassa paikkaa kuulaassa syysässä, ja Lammasjärvi eli Fårsjö saatiin virallisesti rekisteriin. Nimeä jouduttiin pohtimaan tovi, sillä alue on kaksikielinen, mutta onneksi rekisteristä löytyi paikka kahdellekin kielelle.

Järven toisessa päässä synnyinkodissaan asuva isäntä on retkeillyt ja kalastanut järvellä koko ikänsä. Järvessä on mm. oma madekanta. Kallion puna on toki osunut silmään, mutta maalaukset jääneet huomaamatta. Usein ne katoavatkin kallion pintaan, varsinkin sillä kauniilla säällä, kun tulee lähdettyä retkelle, mutta ihmismieli ei myöskään näe sellaista, mitä se ei odota näkevänsä: kalliot ovat maiseman taustaa, eivät maalauksia.

Maalaukset sijaitsivat noin 36-37 metriä meren pinnan yläpuolella eli Länsi-Uudenmaan kampakeraamisen kulttuurin korkeudella 3000-7000 vuotta sitten. Pohjan alueelta on löydetty kampakeraamisen kulttuurin esineitä, joten alueella tiedetään asutun varsin pian maan noustua merestä. Järvi on luultavasti ollut ensimmäinen tai ensimmäisiä järviä jokea pitkin mereltä tultaessa. Maalaukset ovat edelleen lähes samalla korkeudella kuin maalattaessa 1-2,5 metriä veden pinnan yläpuolella, joten maalausperinteen tai paikan käytön päättymistä alueella ei voida päätellä maan kohoamisen perusteella. Alueella tiedetään asuneen saamelaisia 1500-luvulle asti, ja läheltä löytyy useita Lappi-alkuisia paikannimiä, jopa ruotsinkielestä suomeen käännettyjä kuten Laptalin alue viiden kilometrin päässä. Alue on ollut rajavyöhykettä ruotsin- ja suomenkielisen asutuksen välimaastossa, jonka soilla ja korvissa saamelaiset saattoivat jatkaa olemassa oloaan kunnes laajeneva maatalouskulttuuri teki lopun erätaloudesta.

Kuva 3: Anne Wirkkala Lammasjärven maalauksilla

Ensimmäisestä retkestä alkoi tiivis kausi, jonka aikana olen käynyt maalauksilla eri vuoden aikoina ja sääoloissa kymmenkunta kertaa. Joka retki Lammasjärvelle tuo kalliosta esiin uusia piirteitä. Kallion pinta ja värien leikki siinä – sekä luontaisen että maalausten – on harvinaisen rikas. Huomio kiinnittyy muuhunkin kuin maalauksiin. Maalaukset vaikuttavat olevan osa suurempaa kokonaisuutta, jossa ne osallistuvat ja tuovat esiin luonnon leikkiä kallion muodoilla.

Maalaukset sijoittuvat suuriin, soikeisiin, kallion halkeamien muodostamiin kasvuihin, joilla on kallion rakojen muodostamat silmät ja suu (kuva 2). Suun yllä on ruskeanpunainen värijalki, joka vaikuttaa hierotulta (kuva 3). Maalauskalliot muistuttavat monella tapaa saamelaisten kalaseitoja, ja saattaa olla, että kalliota on hierottu rasvan ja veren sekoituksella esimerkiksi kiitokseksi hyvästä kalasaaliista seitojen tapaan, maalauskulttuurissa kenties ripauksella punamultaa? Lähes kaikilla kalarikkailla järvillä on ollut oma kalaseitansa, jolta kalaa on pyydetty ja vastavuoroisesti osa

saaliista annettu seidalle. Usein seidat ovat olleet ihmisen tai eläimen muotoisia kallioita. Ihmisen muotoisia seitoja kutsuttiin ”kivi-ihmisiksi”, Gedgge olmush, mikä kertoo ilmiön kulttuurisesta merkityksestä. Suomalaisessakin kulttuurissa kaloja ja metsän eläimiä on pyydetty, ei otettu, kuten lasten loruperinteessä voi edelleen nähdä: ”Anna Antti ahvenia, Pekka pieniä kaloja”. Antajat ovat vaihtuneet, mutta ajatus jatkunut kesämökkimme laiturin nokassa.

Maalauksista erottuu parhaiten kaksi hirvää ”kivi-ihmisen” poskessa ja nenän juuressa: molemmat matkalla luoteeseen, isompi seisomassa tanakasti maassa, pienempi hyppäämässä tai leijumassa. Hyppäävän alapuolella erottuu suurempi, hieman vaikeammin hahmotettava hirvi, joka vaikuttaa ennemminkin esiin hierotulta kuin maalatulta (kuva 4).

Kuva 4: Kämmenpainamat kuonossa ja 3 hirvää.

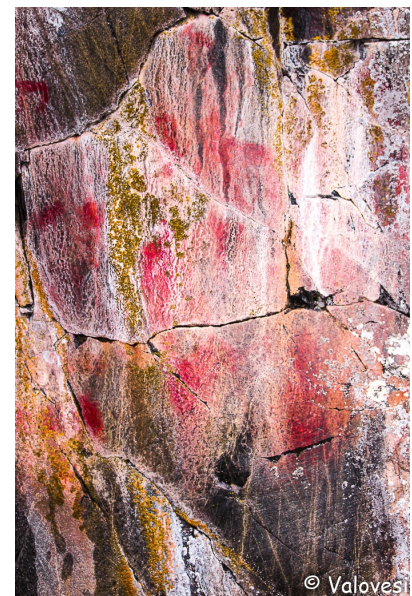
Hirvien yläpuolella, vasemmalla kalliossa on luontainen kohouma, joka muistuttaa tassua. Sen päälle, ja viereisen, vähäisemmän kohouman päälle on ilmeisesti painettu punaväriin kastetuilla karhun tassuilla kaksi jälkeä, jotka leveydeltään ja kooltaan muistuttavat karhun takatassuja (kuva 5). Painettuja ihmisen ja mesikämmenen jälkiä tunnetaan muualtakin maalauksiltamme. Siperiassa shamaaniin tiedetään pukeutuneen seremonioissa eläinten asuihin ja käyttäneen mm. karhun tassuja jaloissaan. Tassut sijaitsevat kallionlohkareessa, joka muistuttaa karhun päätä kuonoineen ja silmineen, jopa korvat on hahmotettavissa (kuva 4).

Kuva 5: Karhuntassut.

Maalauskohtassa voi hahmottaa kaksi muutakin karhun päätä, joiden ääriiviivat muodostuvat kallion halkeamista: ”kivi-ihmisen” silmien alla isomman, jyrkemmän kuin uroskarhun pään, ja sen alla hieman pienemmän ja siromman kuin naaraan pään (kuva 6). Sattumaa? Ehkä. Mutta ylemmän karhun silmän muodostaa punavärijälki ja samoin alemman suun. Samanlaista leikkiä kallion muodoilla ja punamullalla näkee muillakin kalliomaalauksillamme. Tämä haastaakin tapaamme tarkastella kalliomaalauksia maisemasta irrallisina ja katsomaan maalauksia osana kalliota. Aivan kuten paikallinen kalastaja ei havainnut maalauksia, koska ei ollut odottanut näkevänsä niitä kalliossa, me näemme helposti pelkät maalaukset, koska emme odota kalliion olevan osa niitä.

Kallion muotojen (landscape) ja myös pinnan käyttöä (micro-landscape) kalliotaiteen yhteydessä on havainnointi jo pidempään maailmalla ja Suomessakin, mutta useimmiten katseemme kiinnittyy maalauksiin. Lammasjärvi on yksi esimerkki varhaisesta ympäristötaiteesta, jossa maalauksia ei ole maalattu *tabula rasan*

Kuva 6: 2 karhun kuonoa profiilina vasemmalle maalauksineen.

tavoin keskelle kallion kanvaasia, vaan maalaukset osallistuvat kallion omien piirteiden esiin tuomiseen ja leikkiin luonnon muotojen kanssa. Maalaukset yhdistyvät kallion muotoihin tavalla, jossa esivanhemmillamme tuntuu olleen mukana väriaineen lisäksi aimo annos huumoria ja oivallusta. Esivanhempiemme käden jäljen näkeminen kalliossa on vaikuttava kokemus, mutta maalausten hahmottaminen osana kalliota tuo kokemukseen mukaan syvemmän ulottuvuuden. Saamelaisten seidoissa henget ilmensivät olemassa oloaan kallion muodoissa. Ensimmäinen askel kalastajalle välttämättömän henkiauttajan saamisessa olikin löytää sellainen. Omakseen sen saattoi saada pyytämällä ja hieromalla saadusta annista kiitokseksi rasvaa- ja ehkäpä kampakeraamisessa kulttuurissa ripauksen punaväriä? Sellaisen etsijälle Lammasjärven maalaus kallio on otollinen, sillä sieltä voi löytää eläin- ja ihmishahmoja suuremmallekin perheelle...

Joten pitäkääpä silmänne auki seuraavan kerran kalliomaalauksilla liikkuessanne: maalausten lisäksi sieltä voivat katsoa teitä takaisin esivanhempienne ihmisen- ja -eläimenmuotoiset kallion henget!